

متن پرسش

سلام علیکم: روز به خیر. تفسیر نظر ابن عربی که می‌گوید عذاب از عذب می‌آید و گوارا می‌باشد چیست؟ آیا جهنم واقعا این تصور مشهوری هست که ما داریم و اینکه چرا بعضی از فلاسفه می‌گویند آخر کار همه به جنت می‌آیند حتی ملاصدرا در تفسیر خود این نکته را می‌گوید و خیلی‌های دیگر.

متن پاسخ

باسمه تعالی: سلام علیکم: بعضی از بزرگان از جمله آیت الله جوادی در شرح این قسمت از فصوص با برداشت جناب ابن عربی همراهی نکرده‌اند زیرا بعضاً افرادی هستند که مبنای شخصیت و انتخابشان شرک‌آلود است و اگر هم در جهنم گیاهی روئیده شود که حکایت از صورت رحمت باشد؛ این افراد در درون خود مانند یک انسان مالیخولیایی با خود درگیر هستند.

علامه طباطبایی «رحمه الله علیه» پس از بحث بر روی آیات ۱۶۳ تا ۱۶۷ سوره ی بقره، بحثی را در همین رابطه به میان می‌کشند و می‌فرمایند: «این مسئله مطرح است که آیا عذاب قیامت انقطاع می‌پذیرد و یا خالد و جاودانه است، مسئله ای است که نظریه علمای اهل بحث در آن مختلف است، هم از نظر ادله عقلی و هم از جهت ظواهر لفظی. و آنچه در این باره می‌توان گفت، این است که از جهت ظواهر لفظی، باید دانست که کتاب خدا نص است در خلود و جاودانگی و می‌فرماید: «و ما هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ»، ایشان به هیچ وجه از آتش بیرون نخواهند شد، و سنت از طرق ائمه ی اهل بیت «علیهم‌السلام» نیز آن قدر زیاد است که به اصطلاح به حد استفاضه رسیده. از جهت عقل، باید گفت:

نعمت و عذاب عقلی که عارض بر نفس می‌شوند، به خاطر تجرّدش و تخلّش به اخلاق و ملکات فاضله یا رذیله و یا به خاطر احوال خوب و بدی که کسب کرده. این احوال و ملکات در نفس، صورتی نیکو و یا قبیح ایجاد می‌کند که نفس سعیده از آن صورت نیکو متنعم، و نفس شقیّ از آن صورت قبیح متألم می‌شود. و در صورتی که این صورت‌ها در نفس رسوخ نکرده باشد و صورتی ناسازگار با ذات نفس باشد، به زودی زایل می‌گردد، برای این که عقل برای ناسازگاری دوام و اکثریت نمی‌بیند و قسر، فشار، زور و ناسازگاری محکوم به زوال است (پس اگر ذات نفس، سعیده باشد، صورت‌های رذیله و زشت دیر یا زود از آن زایل می‌گردد و اگر ذات نفس، شقی باشد، صورت‌های نیکو و جمیل که در آن نقش بسته، به زودی زایل می‌شود). و نفس خودش می‌ماند و آن سعادت و شقاوت ذاتی‌اش، پس اگر نفس مؤمن به خاطر گناهی، صورت‌های زشتی به خود گرفت، سرانجام آن صورت‌ها از بین می‌رود، چون با ذات نفس سازگار نیست هم چنان که نفس کافر که ذاتاً شقی است، اگر به

خاطر تکرار کارهای صالح صور حسنه ای به خود گرفت، آن صور بالأخره از نفس زایل می شود، چون محیط نفس با آن سازگار نیست و همه ی این مطالب روشن است. و اما در صورتی که صورت های عارضه بر نفس، در نفس رسوخ کرده باشد، و در نتیجه صورت جدیدی و نوعیت تازه ای به نفس داده باشد، مثلاً او را که انسان بود و دارای صورت انسانی بود، بخیل کند که چنین انسانی يك نوع جدیدی از انسانیت است، همان طور که ناطقه وقتی با جنس حیوان ضمیمه شود يك نوع حیوان درست می کند که نامش انسان است و این هم معلوم است که این نوع یعنی انسان، نوعی است مجرد در نفس، و موجود مجرد دائمی الوجود است؛ در نتیجه هر گناهی که از او صادر شود، در صورتی که نفس او سعیده باشد و با گناه سنخیت نداشته باشد و خلاصه عوامل خارجی گناه را به گردنش گذاشته باشد، در چنین صورتی وبال و عذاب آن گناهان را می چشد و پاك می شود، و از عذاب نجات می یابد و در صورتی که نفس او شقی باشد و با گناه سنخیت داشته باشد در این صورت هرچند که هرچه از چنین نفسی سر می زند به اذن خدا است و لیکن از آن جا که گناهان بدون قسر و فشار از او سر می زند، چون نفس او نفسی گناه دوست است، لذا چنین نفسی دائماً در عذاب خواهد ماند. و مثل چنین انسانی که دائماً گرفتار و معذب به لوازم ملکات خویش است به وجهی مثل کسی است که به مرض مالیخولیا و یا مرض کابوس دائمی مبتلا شده که دائماً صورت هایی هول انگیز و وحشت آور و زشت از قوه ی خیالیه اش سر می زند، چنین کسی همواره از آن صورت ها فرار می کند و با آن ها در جنگ و ستیز و بالأخره در عذاب است، با این که خود او این صورت ها را درست می کند و صدور آن از نفسش به قسر قاسر و به فشاری از خارج نیست، و کسی این صورت ها را در نفس او مجسم نکرده، بلکه کار، کار نفس خود او است، ولیکن هر چه باشد بالأخره از آن صورت ها رنج می برد و از آن صورت ها می گریزد و مگر عذاب، غیر آن چیزی است که انسان قبل از ابتلاء بدان از آن می گریزد؟ و بعد از آن که بدان مبتلا شد، در جستجوی خلاصی از آن بر می آید؟ و این تعریف و مثال بر آن امور زشت و صورت های غیر جمیل که انسان شقی در دار آخرتش با آن ها روبه رو می شود، صدق می کند، پس معلوم شد که عذاب جاودانه و انقطاع ناپذیر، از انسان شقی، خود شقاوت و بدبختی ذاتی او است، و قاسری و خلاصه کسی او را بدان مبتلا نکرده است. موفق باشید